

FELSEFE VE HOŞGÖRÜ ÜZERİNE

Mustafa CİHAN

Felsefe denilen insan etkinliği çok önemli ve ciddi diyebileceğimiz konular hakkında açık bir biçimde düşünme eyleminin önemli olduğu varsayımına dayanıyorsa, felsefe ile uğraşan kişi için uygun olan zihinsel yönelim ne olmalıdır? Başkalarıyla birlikte bilgeliği arayan kişilere yararlı olacak beklenti ve tutumlar nelerdir?¹ Yine bu bağlamda ferdin bir takım değerleri seçmesi ve beğenmesi bir takım değerleri ise itmesi ve beğenmemesinin ölçüsü nedir? Ben ve başkası arasındaki ilişkinin temelinde yatan ne olmalıdır? Farklı düşüncelere sahip olmak bir zıtlık mıdır? Bu tür soruların izahı bizi, fikirleri en ciddi anlamda temellendiren felsefe ile hoşgörü arasında bir ilişkinin olup olmadığı düşüncesine götürmektedir.

Felsefe ile hoşgörü arasında varolduğuna inandığımız ilişkileri temellendirirken, gerek *felsefe* gerekse *hoşgörü* kavramlarının belli bir takım dar tanımlamalara tabi tutulamayacağını da farkındayız. Ancak yaygın bir kanaate göre, “evreni, insan ve değerleri anlamak amacıyla sürdürülen en geniş bir araştırma; birleştirici, bütünleştirici bir açıklama gayreti...”² olan felsefenin, bir anlamıyla başkaya, başkasına varlıkta yer açmak, daha doğrusu varlıkta yer bulmak hatta varlıkta yer tanımak³ olarak da değerlendirilen hoşgörü ile birçok bakımdan olumlu diyebileceğimiz ilişki içerisinde olduğuna tanık oluyoruz.

Felsefe ile hoşgörü arasındaki ilişkisinin daha ilk adımda *felsefe* kelimesinin kendisinde olduğunu görüyoruz. Felsefe (filosofia) kelime manasıyla Bilgelik Sevgisi ve Bilgeliği Sevmek gibi anlamlara gelmektedir. İşte burada önemli bir durumla karşılaşyoruz. O da *Bilgelik* (Hikmet) kelimesinin temelinde yatan gerçektir. Şöyle ki, Bilgelik; tanrılık şeyleri veya bütün olanın kökenini bilmek olduğuna göre, böyle bir bilgiyi insanın değil, ancak Tanrının elde

* Atatürk Üniversitesi, K.K. Eğitim Fak., Felsefe Grb. Eğt. Böl.

¹ Stanley M. Honer/Thomas C.Hunt, *Felsefeye Çağrı*, çev: Hasan Ünder, Ank., İnge Yay., 1996., s.26

² Kenan Gürsoy, *Ekzistans ve Felsefe Üzerine Düşünceler*, Ank., Akçağ Yay., 1988, s.88.

³ Mübahat Türker-Küyel, *Ferdî Hürriyet ve Hoşgörünün Felsefi Boyutu*, Erdem Der., Sayı:22, Ank., T.T.K., Basımevi, 1996, s.108.

bulundurabileceğini, insanın ise böyle bir bilgiyi sevebileceğini ve imreneceğini ifade etmektedir⁴. Gerçekten bu durumda insanlar bilgeliğe ulaşmasalar bile, bilgeliği sevebilirler ve ona imrenebilirler. Böylece felsefe kelimesinin temelindeki anlama dikkat edersek, "...bilgeliğin kendisine değil, ona bir sevgi, bir yönelme, bir hasret söz konusudur"⁵. Yani felsefede mutlak anlamda *ben bilirim, benim söylediklerin kesin ve mutlak olarak doğrudur* gibi iddialara yer bırakılmamalıdır. Çünkü felsefede sürekli bir hakikati arayış ve ona ulaşma çabası vardır. Bu bağlamda felsefe kelimesinin özünde yatan bu anlama dikkat eden birisi, hoşgörünün felsefenin daha ilk adımında özünde olduğunu kavrayacaktır.

Felsefi bilginin bir çok özelliğinden bahsedilir ve bu bilginin diğer bilgi türlerinden bir çok farkları vardır. Bu farklardan bir tanesi, felsefi bilginin farklı görüşlerin yer aldığı bir bilgi dalı oluşudur. Felsefe tarihine baktığımızda, bu konuda bir çok örneğin olduğunu görüyoruz. Ortaya konan bir teori onu yok etmeğe kalkışan başka bir teori şeklinde çok sayıda örneklerle karşılaşılır⁶. Örneğin alom sürekli bir değişme içersinde mi, yoksa değişmeyen, her zaman kendi kendisiyle aynı olan bir durumda mıdır? Sorusuna Elea mektebinin kurucusu olan Parmenides'le kendisinin çağdaşı olan Efesos'lu Heraklitos arasında ilk gerçek felsefi tartışma meydana gelmiştir⁷. Bu şekilde birbirine karşı olan felsefi tartışmaların fikirselleşmeleri felsefe tarihi boyunca hep olagelmıştır. "Farklı fikirlerin ortaya çıkışı ve bunların birbirlerini yok edememeleri insanın mutlak bir bilgiyi elde edemeyeceğinin bir delilidir"⁸. Bu da insanın fikri planda fanatik ve dogmatik olmaması gerektiğini telkin eder. Zaten böyle farklı görüş ve kanaatlerin olması felsefenin istediği bir tablodur. Bu tablonun bize telkin ettiği ise farklı fikirler karşısında insanın hoşgörülü olması gerektiğidir.

Eğer felsefe mutlak anlamda *biliyorum* iddiasında ve başka görüşleri de değerlendirmeye almayan bir bilgi türü olarak kabul edilseydi, felsefenin evreni, insanı ve değerleri anlamak amacıyla sürdürülen en geniş bir araştırma ve açıklama gayreti şeklindeki tanımına uygun düşmezdi⁹. Bu demektir ki, hoşgörünün ilk ilkesi olan *ben herşeyi bilirim* iddiasında bulunmama hali felsefenin de temel bir hareket noktası niteliğindedir.

Felsefi soruşturmayı gözönünde bulunduran herkes, fikirlerini ifade edebileceği, serbestçe konuşabileceği, tepki gösterebileceği ve araştırabileceği bir

⁴ Mübahat Türker Küyel, Türkiye Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eylemi, Ank., A.Ü. Basımevi, 1976, s.9.

⁵ Kenan Gürsoy, *Felsefe ve Hoşgörü*, Felsefe Dünyası Der., Sayı:1, Ank., T.T.K. Basımevi, 1991, s.20.

⁶ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul, MEB. Yay., 1995, s.14.

⁷ Kâmuran Biraand, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ank., A.Ü.İ.F. Yay., 1987, s.18.

⁸ Öner, a.g.e, s.15.

⁹ Gürsoy, a.g.m., s.20.

ortam oluşturmaldır. Bu ortamda kişisel hoşgörü beklenir ancak düşünsel görüş birliği beklenemez¹⁰. İşte felsefi incelemeyi zenginleştirmeyi ve yoğunlaştırmayı isteyen herkes karşılıklı bir saygı ortamında anlaşmak zorundadır.

Felsefede birbirine hayat hakkı tanımayan dar ve kapalı ideolojilerin tavrından uzak durulur. Çünkü böyle bir ortamda başkaları ile diyaloga girme olayı güçtür. Bu durumlarda esas olan ideoloji sahibi olan ferдин başkası ile diyaloga girmesi ve kendini de mümkün olduğunca tartışabilir ve tartışılabilir bir zemine oturtması gerçektir¹¹. İnsanın değişmez ve mutlak bilgiyi elde edemeyeceği artık bilinen bir gerçek olduğuna göre örneğin *benim ideolojim dışında kalan konular yoktur* veya *ideolojim tek bilim olarak her şeyi kapsar* şeklinde ifadeler farklı düşüncelerin karşılıklı bir saygı ortamında fikir alış-verişlerinde bulunmasını engellediği gibi kişisel hoşgörüyü de ortadan kaldırma tehlikesi vardır.

Felsefe tarihi bütün olarak ele alındığında görüş itibariyle birbirleriyle çelişen doktrinlerle doludur. Fakat aslında doktrinlerden çok onların temelinde bulunan sorulara ve bunların konularına dikkat edersek, aynı felsefe tarihinin sorular dinamiklerine uygun olarak meselenin her defasında biraz daha açıklığa kavuştuğunu ve ilerlemeler kaydedildiğini görürüz. Böylece felsefenin, hakikatin araştırılmasında ve anlaşılmasında insan zihnine çok sayıda imkânlar getiren bir tefekkür mimarisi olduğunu düşünebiliriz¹².

Öte yandan, “felsefede önemli olan felsefi sonuçlardan çok bu sonuçlara varma biçimidir.”¹³ Bu bağlamda felsefe adeta sorular yumağıdır. Daha doğrusu sorular onun dinamiklerini sağlayan hayat damarları durumundadır. Bu yüzden felsefede cevaplardan ziyade sorular önemlidir. “Eğer bir felsefe ulaştığı her merhalenin sonunda ya da yeni ve hesaba katılmamış bir olay ve bilgi karşısında kendini yeniden sorgulamıyor ise verimli değildir.”¹⁴ Bu da eleştirme, karşılaştırma, sorgulama ve değerlendirmenin felsefede olabirliği demektir. Felsefede bunların sağlıklı ve verimli bir şekilde yapılmasını sağlamak için başkasına varlıkta yer açmak yani ona varlıkta yer tanımak olan hoşgörü bir tavıra ihtiyaç vardır.

Felsefenin bize telkin ettiği bir başka özellikte, ortaya koyduğu bir anlamda çoğulcu hareket ve başka türlü olabilme imkânıdır¹⁵. Temelde böyle bir özelliğe sahip olan felsefe hiç bir zaman insana bir konuda fanatik, dogmatik ve dar düşünceli olmasını telkin etmez. Bunların dışında kalması gerektiğini ortaya koyar. Bu da toplumda hoşgörü fikrinin kök salmasına da en etkili bir sebep olur.

¹⁰ Honer/Hunt, a.g.e., s.27.

¹¹ Gürsoy, a.g.m., s.20

¹² Gürsoy, Ekzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler, s.89.

¹³ Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Ank., Vadi Yay., 1994, s.9.

¹⁴ Gürsoy, a.g.m, s.21.

¹⁵ Öner, a.g.e, s.18.

İnsan ise böyle bir hoşgörü ortamı içerisinde kalarak bir dünya görüşünün taraftarlığını yapabilir. Bu ise asla bir çelişki olarak kabul edilmemelidir. Çünkü felsefe bize bir anlamda çoğulcu görüşü telkin etmektedir.

Görüldüğü gibi felsefe, kendini ve karşı kanaatleri anlamada en çok hoşgörü ortaya koyma durumunda ve gerçek anlamı ile uygulandığında en çok hoşgörü telkin eden bir tavra sahiptir¹⁶. Zaten bir anlamıyla, "felsefe sadece öğrenilecek bir şey değil, aynı zamanda yaşanacak bir şeydir"¹⁷. Ayrıca felsefe ile uğraşan insanlar hem kendilerinin hem de yaşadıkları dünyanın heyecanla farkında olan insanlar olduğuna göre, felsefe hayatla içiçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayata bakışta ise insan hiç bir zaman dar düşünceli, dogmatik ve fanatik olmamalıdır.

Felsefi anlamda hoşgörü, bir aldırılmazlık, nemâlazımcılık, vurdumduymazcılık kısaca bir kayıtsızlık hali olarak da kabul edilmemelidir. Zaten her husus muhakkak suretle hoşgörülmez, memnuniyetle, yumuşaklıkla karşılanmaz, gönülden tasvip edilmez. Çünkü çekicilik, sıcaklık ve sevginin hiç bir suretle işe karışmamış olduğu hoşgörü halleri bulunmaktadır¹⁸. Felsefi anlamda hoşgörü, "ne fikri anlamda bir başıboşluk ne de şahsiyetten fedakârlıktır. Fakat o, ciddi ve titiz bir hakikat arayış hamlesi ile, bu arayışa bütün bir insanlık evreninin ortak etmek istemiş, yine aynı hakikati egosiz bir tavırla kendine saklamak değil, onu bütün bir beşerî dünya ile paylaşmayı arzulanmıştır."¹⁹

Herkese düşüncelerine iştirak edilmese bile serbestçe ifade etmek hürriyetinin tanınmasında insan, başkasının olan bu düşüncelerin serbestçe ifade edilmiş olmasına ya sempati duyabilir, kendisine yakın hissedebilir ve ona sevgi besleyebilir ya da bunların tersine durumlar gerçekleşebilir. Ancak bu zıt duygulanım halleri, ifade hürriyetinin gerekliliğini sarsmaz ve değiştirmez. Çünkü işin temelinde o düşüncelere katılmak söz konusu değildir²⁰. İşte başkasını düşüncelerine katılma söz konusu olmadan, onlara düşüncelerini serbestçe ifade etme hürriyetini tanımak, bir umursamazlık, vurdumduymazlık ve kayıtsızlık hatta bir inkâr olarak da görülmemelidir. Kısacası hoşgörü hâli, bir kayıtsızlık hâli değildir ve olmamalıdır

Kısacası, insanların şimdiye kadar hayata ne kadar çok farklı anlamlar yüklemiş olduklarını görmek, insanlara hoşgörüsüzlük, sabırsızlık ve küçümseme yerine hoşgörü ve sempati telkin etmektedir. Zira hoşgörü, insanın felsefi düşünce ile tanışmasının sağladığı paha biçilmez meyvelerden biri olarak karşımıza

¹⁶ Gürsoy, a.g.m, s.21. ,

¹⁷ Honer/Hunt, a.g.e, s.29.

¹⁸ Küyel, a.g.m, s.71.

¹⁹ Gürsoy, a.g.m, s.21.

²⁰ Küyel, a.g.m, s.75-76.

çıkılmaktadır²¹. Ayrıca felsefede karşılaşılan görüşlerin zenginliği ve çeşitliliği insanı şaşırtmamalıdır. Farklılıklar hiç bir zaman zıtlık olarak algılanmamalıdır. Zaten hoşgörüde bir anlamda farklı olanların farkına varılması, başkasına varlıkta yer tanınmasıdır. Bu bağlamda farklı duyu ve düşünce seviyelerine sahip olan insan gruplarının olduğu toplumlarda, bir arada mutlu, huzurlu ve kaygasız bir şekilde yaşama olgusunu güçlendirmenin bir yolu da, toplumun fertlerinin hoşgörülü olmasını sağlayan, felsefi düşünüş ile tanışması gerektiği kanaatini taşımaktayız.

²¹ J.H.Randall/Jr.J. Buchler, Felsefeye Giriş, çev: Ahmet Arslan, İzmir, Ege Üniv. Yay., 1982, s.15.

